

## Afrika Kıtası Serbest Ticaret Alanı: Türkiye Açısından Dış Ticarette Potansiyel Barındırıyor Mu? <sup>1</sup>

Erdem ATEŞ <sup>2</sup>

Başyuru Tarihi: 08.03.2024

Kabul Tarihi: 06.09.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

### Öz

Afrika Kıtası Serbest Ticaret Alanı (AFCFTA) 2018 yılında kurulmuş, günümüzde 55 üyesi olan ve neredeyse tüm Afrika ülkelerini kapsayan bir serbest ticaret anlaşmasıdır. AFCFTA, dünyanın en fazla üyesi olan serbest ticaret bölgesidir. Anlaşmanın amacı; Afrika kıtasında tek bir ticaret alanı oluşturarak ticaret yoluyla kıtanın ekonomik potansiyelinin tam olarak ortaya çıkartılmasıdır. Cumhuriyet döneminde bölgenin sömürgeleştirilmiş olması ve sonrasında Soğuk Savaş konjonktürü nedeniyle Türkiye ile Afrika ülkelerinin diplomatik ve ticareti bağları zayıf kalmıştır. Türkiye'nin Afrika kıtasına yaklaşımı 1998 yılında kabul edilen "Afrika Eylem Planı" ile değişmiş ve hem diplomatik hem de ticari ilişkiler artmaya başlamıştır. Türkiye 2005 yılında Afrika Birliği'nde gözlemci, 2008 yılında ise stratejik ortak unvanı almıştır. Bunun bir yansıması olarak, günümüzde Türkiye ile Afrika ülkelerinin ticari bağları hızla artmaktadır. Çalışmanın amacı; Orta Vadeli Program (2023-2025) ve 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planlarında özel vurgu yapılmış olan Afrika kıtasında yürürlüğe girmiş olan AFCFTA ile Türkiye'nin ticari bağlarını incelemektir. Çalışmada 2014-2023 dönemi Türkiye ile AFCFTA ülkelerinin ticari ilişkileri ihracat, ithalat ve doğrudan yabancı yatırım verileriyle yıllık olarak incelenmiş ve Ticarete İki Yanlı (Bilateral) Yoğunlaşma ve İhracat ve İthalatta Sektörel İki Yanlı (Bilateral) Ticaret Yoğunlaşma Endeksleri kullanılmıştır. Sonuç olarak, anlaşma ülkeleri ile Türkiye'nin ticari bağlarının kuvvetlenmesi, Türkiye'nin dış ticarete ülke çeşitlendirmesi yapmasına ve enerji, hammadde ve gıda güvenliğini artırmasına yardım edeceği sonucuna varılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** AFCFTA, Uluslararası İktisat, Uluslararası Ticaret, Ekonomik Entegrasyon, Uluslararası Ticari Örgütler

**Atf:** Ateş, E. (2024). Afrika Kıtası Serbest Ticaret Alanı: Türkiye açısından dış ticarete potansiyel barındırıyor mu? *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(3), 1295-1316.

<sup>1</sup> Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

<sup>2</sup> Munzur Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü, [erdemates@munzur.edu.tr](mailto:erdemates@munzur.edu.tr), ORCID: 0000-0003-1459-9555

## African Continental Free Trade Area: Does It Have Potential in Foreign Trade for Türkiye?

Erdem ATEŞ<sup>3</sup>

Submitted by: 08.03.2024

Accepted by: 06.09.2024

Article Type: Research Article

### Abstract

*The African Continental Free Trade Area (AFCFTA) is a free trade agreement established in 2018, which currently has 55 members and covers almost all African countries. AFCFTA is the free trade area with the most members in the world. Purpose of the agreement: By creating a single trade area on the African continent, the continent's economic potential can be fully revealed through trade. During the Republic period, the diplomatic and trade relations between Turkey and African countries remained weak due to the region's colonization and the subsequent Cold War conjuncture. Turkey's approach to the African continent changed with the "Africa Action Plan" adopted in 1998, and diplomatic and commercial relations began to increase. Turkey became an observer in the African Union in 2005 and a strategic partner in 2008. As a reflection of this, commercial ties between Türkiye and African countries are rapidly increasing today. Purpose of the study: The aim is to examine Turkey's commercial ties with the AFCFTA, which has entered into force in the African continent, with a special emphasis on the Medium Term Program (2023-2025) and 2023 Turkey Export Strategy and Action Plans. The study examined the period 2014-2023, and Bilateral Concentration in Trade and Sectoral Bilateral Trade Concentration Indices in Exports and Imports were used. As a result, it was concluded that strengthening Turkey's commercial ties with the agreement countries will help Turkey diversify its foreign trade and increase energy, raw materials, and food security.*

**Keywords:** AFCFTA, International Economics, International Trade, Economic Integration, International Trade Organizations

<sup>3</sup> Munzur University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Trade and Business, erdemates@munzur.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1459-9555

## Giriş

Afrika kıtası, arkeolojik bulgularla desteklenerek insanlığın doğduğu yer olarak kabul edilmektedir. Kıtada tarih boyunca medeniyette iz bırakmış devletler kurulmuş, eserler verilmiş ve bilimsel ilerlemenin temelleri atılmıştır. Örneğin; Mısır piramitlerinin inşası başlı başına matematik, mühendislik alanlarında Mısırlıların geldikleri noktayı göstermesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca, geometrinin temelleri Nil deltasında oluşan taşkınlar sonrasında tarla sınırlarının yeniden belirlenmesi amacıyla Mısırlılar tarafından atılmıştır (Arslan, 2023, s. 61). Fakat, ilerleyen dönemlerde kıta, özellikle Avrupa'da yaşanan teknolojik gelişmelerden uzak kalmış ve hızla Batı dünyası tarafından koloni haline getirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından özellikle 1950 ve 1960'lı yıllarda birçok Afrika ülkesi bağımsızlığı kazanmıştır. Bağımsızlık kazanan ülkeler arasında Afrika kıtasının birleşmesini savunan Pan-Afrikanizm akımı yayılmış ve bunun bir neticesi olarak, bağımsızlığını kazanan 32 Afrika ülkesi 22-25 Mayıs 1963 tarihlerinde bir araya gelerek Afrika Birliği Örgütü'nü kurmuşlardır (Obeng-Odoom, 2020, s. 177). 2002 yılında ise örgüt adını Afrika Birliği olarak değiştirmiştir.

Afrika'nın birleşmesi düşüncesi ekonomik anlamda bir birleşme düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Bunun yansıması olarak, 1980 yılında Afrika ülkelerinin daha otarşik ekonomiler olmalarını, özellikle eski sömürgeci Batılı ülkelerle olan ekonomik bağlarını zayıflatmaları ve kendi aralarındaki ekonomik bağları kuvvetlendirmeleri gerektiğini savunan Lagos Planı yürürlüğe konulmuştur (Albert, 2018, s. 6). Afrika'nın ekonomik anlamda beraber hareket edebilmesini amaçlayan ilk kuruluş ise 1991 yılında Abuja Anlaşması ile kurulmuş olan Afrika Ekonomik Topluluğu'dur (Parshotam, 2018, s. 5; UNCTAD, 2018b, s. 1).

Afrika Birliği'nin, Ocak 2012'de Addis Ababa şehrinde düzenlenen 18. Olağan oturumunda, Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi'nin (AFCFTA) kurulmasına yönelik bir karar kabul edilmiştir. AFCFTA'yı kuran anlaşma, 17-21 Mart 2018 tarihleri arasında Ruanda'nın Kigali kentinde 55 katılımcı tarafın 54'ünün imzası ile kurulmuştur ve 2019 yılında yürürlüğe girmiştir (Omphemetse S. Sibanda, 2021, s. 217). AFCFTA, Afrika Birliği'nin 55 üye devletinin tamamında 1,2 milyar kişilik bir pazarı ve 2,5 trilyon dolarlık gayri safi yurt içi hasılayı (GSYH) kapsamaktadır (African Union, 2019, s. 1). Katılımcı ülke sayısı açısından AFCFTA, Dünya Ticaret Örgütü tarihindeki dünyanın en büyük serbest ticaret alanı olmuştur (Simo, 2020, s. 65). Afrika kıtası dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 16,7; küresel gayri safi yurtiçi hasılabın (GSYH) yaklaşık yüzde 2,9 ve dünya ticaret hacminin ise yaklaşık yüzde 2,1'ine sahip olması nedeniyle ekonomik potansiyeli yüksek bir bölgedir (World Bank, 2020a, s. 3).

AFCFTA'nın amaçları, (1) üye ülkelerin mal ve hizmetlerdeki tarife ve tarife dışı engelleri kaldırmaları ile Afrika kıtası içindeki ticareti artırmak, (2) Afrika kıtasının küresel ekonomiye entegrasyonunu artırmak için daha yüksek düzeyde küresel değer zincirine katılmak, (3) sanayileşmeyi, rekabet gücünü ve yenilikçiliği artırmak, (4) sürdürülebilir ve kapsayıcı sosyo-ekonomik kalkınmayı, cinsiyet eşitliğini ve yapısal dönüşümü teşvik etmek ve (5) iş adamlarının, yatırımların serbest dolaşımını artırarak mal ve hizmetler için tek bir ortak pazar oluşturmak olarak sayılabilir (Abrego vd., 2019, s. 4; Cofelice, 2018, s. 32; UNCTAD, 2022, s. 171). AFCFTA'nın ana hedefleri arasında üye ülkeler arasındaki ticaret rejimlerinin kolaylaştırılması, uyumlaştırılması ve daha iyi koordinasyonunun yanı sıra kıta çapında çoklu ve örtüşen ticaret anlaşmalarından kaynaklanan zorlukların ortadan kaldırılması yer almaktadır (Saygili vd., 2018, s. 5).

Afrika kıtasının Türkler ile taşınması çok eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Türklerin Afrika kıtasında ilk boy göstermeleri Mısırda 9. Ve 10. Yüzyılda kurulan Tolunoğulları ve İhşidler devletlerine kadar gitmektedir (Karagül ve Arslan, 2013, s. 22). Osmanlı İmparatorluğu zamanında özellikle Kuzey Afrika başta olmak üzere Afrika'da kısmen hakimiyet kurulmuştur. Cumhuriyetin kurulmasından sonra Türkiye- Afrika ilişkileri geri planda kalmakla beraber, 1998 yılında ilan edilen "Afrika'ya Açılım Planı" ile tekrar ivme kazanmıştır. Özellikle Türkiye'de "Afrika yılı" ilan edilen 2005 yılından itibaren Türkiye'nin Afrika'ya olan ilgisi daha da artmış ve

12 Nisan 2005 tarihinde Türkiye Afrika Birliği'ne gözlemci üye olarak kabul edilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023). 2008 yılında ise Türkiye'nin statüsü "stratejik ortak" seviyesine yükseltilmiştir. Türkiye, Afrika ülkeleriyle diplomatik olduğu kadar ticari ilişkilerini de geliştirmek istemektedir. Bunun bir yansıması olarak, Orta Vadeli Program (2023-2025)'da ve 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı'nda Afrika ülkeleri ile ticari bağların kuvvetlendirilmesinin hedeflendiği vurgulanmıştır (Resmi Gazete, 2012, 2023).

Çalışmanın motivasyonu şu sorulara cevap bulmaktır; (1) Türkiye ile AFCFTA ülkelerinin ticaret hangi ürün grupları ağırlıklı olarak gerçekleştirilmektedir? (2) Türkiye ile AFCFTA ülkelerinin dış ticarete konu olan ürün yapıları örtüşmekte midir? (3) Türkiye'nin dış ticaret çeşitlendirmesi yapması açısından AFCFTA ülkeleri önemli midir? (4) AFCFTA ülkeleri ile ticaret, Türkiye'nin gıda arz ve enerji güvenliğinin artırılmasına katkı verebilir mi?

Çalışmanın amacı, Türkiye'nin AFCFTA ülkeleriyle olan ticaret yapısının belirlenmesi ve Türkiye'nin dış ticaret çeşitlendirmesinde önem verdiği bir coğrafya olan Afrika kıtasında ortaya çıkan bu oluşuma yönelik bir dış ticaret stratejisi oluşturulmasıdır. Çalışmanın birinci bölümünde çalışmanın teorik altyapısı, kullanılan veri seti ve yöntem hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde çalışmada kullanılan veri seti ve yöntem hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde, AFCFTA konusunda yapılmış çalışmaların literatür özeti yer almaktadır. Dördüncü bölümde, AFCFTA'nın tarihçesi, üyeleri, anlaşmanın kapsamı ve anlaşmanın amaçları açıklanmıştır. Çalışmanın beşinci bölümünde Türkiye- AFCFTA ülkelerinin dış ticaret yapısı incelenmiş ve Ticarete İki Yanlı Yoğunlaşma ve İhracat ve İthalatta Sektörel İki Yanlı Ticaret Yoğunlaşma Endeksleri yoluyla elde edilen bulgular aktarılmıştır. Altıncı ve son kısımda ise çalışma bulguları ışığında AFCFTA ülkeleri özelinde Türkiye için bir dış ticaret stratejisi önerilmiştir.

## Teorik Çerçeve

Entegrasyon kelimesi, köken olarak Latince "Integratio" kelimesinden gelmekte ve Türkçe'ye "Bütünleşme" veya "Uyum" olarak çevrilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2024). İktisat literatüründe "Ekonomik Entegrasyon" ve "Ekonomik Bütünleşme" kavramları eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ekonomik bütünleşmenin tanımı ile ilgili iktisatçılar arasında net bir uzlaşısı bulunmamaktadır. Genel bir tanım yapmak gerekirse, ekonomik bütünleşme; dış ticaretin önündeki kısıtlamaları kaldırmayı amaçlayan, üye ülkelerin ekonomik yapılarını birbirlerine yakınlaştıran ve ekonomik uyumlarını artıran bir yapıdır (Ateş ve Dilekoğlu, 2021, s. 257).

İktisat literatüründe ekonomik bütünleşme türleri konusunda da tam bir uzlaşısı bulunmamaktadır. Bu çalışmada, ekonomik bütünleşme türleri tercihli ticaret anlaşmaları, serbest ticaret anlaşmaları, gümrük birliği, ortak pazar ve ekonomik birlik şeklinde kabul edilmektedir. Söz konusu bütünleşme türleri aşağıda kısaca açıklanmıştır.

- a) **Tercihli Ticaret Anlaşmaları:** En dar kapsamlı bütünleşme türüdür. Anlaşmaya dahil olan ülkeler, belirlenen bazı mallarda ya gümrük tarifelerini azaltır ya da tamamen kaldırmaktadırlar (Seyidoğlu, 2003, s. 240). 1932 yılında İngiltere'nin öncülük ettiği "Commonwealth tercihli sistemi" bu tür anlaşmaların ilk örneğidir.
- b) **Serbest Ticaret Anlaşması:** Ülkeler bu bütünleşme türünde birbirlerine uyguladıkları gümrük tarifelerini ve kotaları kaldırmakta, ancak birlik dışındaki ülkelere kendi gümrük tarifelerini uygulamaya devam etmektedirler (Ateş & Seymen, 2019, s. 256). Diğer bir ifadeyle, bütünleşme içinde ticareti yapılan mala uygulanan gümrük vergileri kaldırılmakta ancak bütünleşme dışı ülkelerle aynı malın ticaretinde gümrük vergisi uygulanmaktadır. Ülkelerin kendi gümrük tarifelerini uygulamalarının bazı sakıncaları bulunmaktadır. Örneğin, serbest ticaret anlaşması imzalamış olan iki ülkeden A ülkesinde B ülkesine kıyasla bir ürün grubuna daha düşük tarife uygulandığı durumda,

serbest ticaret anlaşması dışında yer alan C ülkesi ürünü daha düşük gümrük tarifesine katlanacağı B ülkesine ihraç etme eğilimi gösterecektir. Düşük gümrük tarifesiyle ihraç edilen ürün artık yüksek gümrük tarifesi olan A ülkesine gümrük tarifesi olmadan ihraç edilebilecektir. Bu durumda ise A ülkesi için bir gümrük gelir kaybı ortaya çıkacaktır. Ülkelerin ortak gümrük tarifesi uygulamaları ise, karşılıklı ticaret hacimlerinin artması açısından ticaret yaratıcı; anlaşma dışında yer alan ülkelere daha yüksek gümrük tarifesi uygulanması açısından ise ticaret saptırıcı etkiler ortaya çıkartabilecektir.

- c) **Gümrük Birliği:** Ülkeler kendi aralarında tüm ticareti kısıtlayıcı engelleri ortadan kaldırmakta ve birlik dışı ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulamaktadırlar (Lindberg, 1963, s. 17). Jacob Viner'e göre "mükemmel gümrük birliği"; üye ülkeler arasında tüm tarifeleri ortadan kaldırdığı, birlik dışı ülkelere ortak ithalat tarifesi uyguladığı ve gümrük gelirlerinin üye ülkeler arasında belirli bir şekilde bölüştüğü oluşumdur (Viner, 2014: 2). En önemli örnekleri Hollanda, Belçika ve Lüksemburg tarafından oluşturulan Benelüks Gümrük Birliği ve 1957 yılında kurulmuş olan Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET)dir.
- d) **Ortak Pazar:** Bu bütünleşme türünde gümrük birliğinin sahip olduğu özelliklere ek olarak emek ve sermaye faktörlerinin serbest dolaşımı mümkün olmaktadır. Buna ek olarak çeşitli ekonomik ve sosyal politikaların eşgüdümü de, ortak pazarın bir özelliğidir (Şanlı, 2010, s. 16). Eşgüdüm sağlanmadığı durumlarda uzun vadede ortak pazarın dağılma ihtimali olabilmektedir. Günümüzde Avrupa Birliği adını alan Avrupa Topluluğu ortak pazarın en bilinen örneğidir.
- e) **Ekonomik Birlik:** Üye ülkeler bu bütünleşme türünde ortak pazarda bahsedilen özelliklere ek olarak ekonomik, mali ve sosyal politikaları da koordine etmektedirler. Buna ek olarak tek bir piyasa sistemi, tek bir merkez bankası ve ortak bir dış ticaret politikası ekonomik birlik için zorunludur. Böylece ülkelerin ekonomi politikası uygulama serbestliklerinin bir kısmı birliğe devredilmektedir.

## Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışmanın kapsamı gereği etik kurul onayı gerektirmemektedir. Çalışmada, öncelikle Türkiye ile AFCFTA ülkelerinin ticaret yapısı betimsel olarak incelenmiş, sonrasında ise ticaretin sektörel yapısı irdelenmiştir. Bu nedenle farklı kaynaklardan veriler toplulaştırılmıştır. Türkiye'nin AFCFTA ülkeleriyle olan ticaret verileri Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) web sitesinden temin edilmiş, doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili veriler ise Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının web sitesinden alınmıştır. İki Yanlı Ticaret Yoğunlaşma Endeksi için gereken veriler Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund- IMF), Sektörel İki Yanlı İhracat/İthalat Yoğunlaşma Endeksi için gerekli olan veriler ise SITC rev3 1 digit olarak TÜİK'in web sitesinden temin edilmiştir. Veriler yıllık olarak ve ABD doları olarak analizlerde kullanılmıştır.

Çalışmanın yöntemi olarak dış ticaret analizlerinde sıklıkla kullanılan Ticarete İki Yanlı Yoğunlaşma ve İhracat ve İthalatta Sektörel İki Yanlı Ticaret Yoğunlaşma Endeksleri kullanılmıştır. Burada amaç, ilk olarak Türkiye'nin AFCFTA ülkeleriyle ticari yoğunlaşmasının bulunup bulunmadığını tespit etmek, sonrasında ise hangi ürünlerin bu yoğunlaşmaya neden olmuş olabileceğini belirlemektir. Bahsi geçen endeksler aşağıda yer almaktadır;

## Ticarete İki Yanlı Yoğunlaşma Endeksi

Ticarete İki Yanlı Yoğunlaşma Endeksi (BT endeksi), bir ülkenin ticaret ortağına yaptığı ihracatın toplam ihracatı içindeki payının, bu ticaret ortağına yapılan dünya ihracatının toplam dünya ihracatı içindeki payına bölünmesi ile bulunmaktadır. Böylece, endeks, karşılıklı iki ülke arasındaki ticaret değerlerinin, bahsi geçen ülkelerin dünya ticareti içindeki önemleri dikkate alındığında beklenenden yüksek mi yoksa düşük mü olduğunu göstermektedir.

$$BT_{ij} = \frac{X_{ij}/X_{it}}{X_{Wj}/X_{Wt}} \quad (1.1)$$

Denklem 1.1'de,  $X_{ij}$  i ülkesinin j ülkesine yaptığı ihracatı,  $X_{Wj}$  dünyanın j ülkesine ihracat değerlerini,  $X_{it}$  i ülkesinin toplam ihracatını,  $X_{Wt}$  ise toplam dünya ihracatını temsil etmektedir (Seymen, vd., 2009, s. 12).

### Sektörel-İki Yanlı Ticaret Yoğunlaşma Endeksi

Sektörel-İki Yanlı Ticaret Yoğunlaşma Endeksi (SBT endeksi), iki yanlı ticarete bir ülkenin ticaret partnerleriyle hangi ürünlerin ihracat ya da ithalatında yoğunlaştığının belirlenmesinde kullanılmaktadır (Seymen D. A., 2009, s. 236). Sektörel- İki Yanlı Yoğunlaşma Endeksi ( $SBT_x$ ) aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır;

$$SBT_{x,m} = \frac{\frac{X_{ijk}}{X_{ijt}}}{\frac{X_{ikt}}{X_{it}}} \quad (1.2)$$

Denklem 1.2'de,  $X_{ijk}$  i ülkesinin j ülkesine k endüstri grubunda yaptığı ihracat/ithalat,  $X_{ijt}$  i ülkesinin j ülkesine toplam ihracat/ithalat,  $X_{ikt}$  i ülkesinin k endüstri grubundaki toplam ihracat/ithalat ve son olarak  $X_{it}$  i ülkesinin toplam ihracatını/ithalatını temsil etmektedir. Endeks sayesinde bir ülkenin bir endüstri grubunun toplam ihracat/ithalat içindeki payı ile aynı endüstri grubunda ticaret ortağına yaptığı ihracat/ithalat payı karşılaştırılmaktadır.  $SBT_{x,m}$  endeksinin 1'den büyük olması bu ülkenin ticaret ortağı ile iki yanlı ticaretinde söz konusu endüstri grubunda yoğunlaştığı anlamına gelmektedir.

### Literatür Taraması

AFCFTA hem Afrika ülkelerini hem de küresel ekonomiyi etkileme potansiyeli bulunan bir serbest ticaret anlaşmasıdır. Bu nedenle literatürde ağırlıklı olarak anlaşmanın hem Afrika ülkelerine hem de küresel ekonomiye nasıl etki yapabileceği konusunun incelendiği görülmüştür.

Literatürde yer alan çalışmaların ağırlıklı olarak AFCFTA'nın Afrika ülkelerinin milli gelirlerini ve refah düzeylerini artırıcı etki yaratacağı bulgusuna ulaştıkları görülmüştür. Chauvin ve Ramos (2016) çalışmasında genel denge modeli kullanılarak AFCFTA anlaşmasının olası etkilerini incelemeye çalışmışlardır. Çalışma sonucunda anlaşma ülkelerinin tamamında refah artışı olacağı, fakat bu etkilerin ülkelere göre farklılık göstereceği bulgusuna ulaşılmıştır.

Abrego vd. (2019) çalışmasında genel denge modeli yardımıyla yaptıkları çalışma sonucunda, Afrika ülkelerinin en yüksek düzeyde milli gelir artışı elde etmeleri için tarife dışı engellerin ortadan kaldırılması gerekliliği sonucuna ulaşmıştır. Tarife dışı engellerin kaldırılması durumunda anlaşmaya dahil olan ülkelerin yüzde 2 ila 4 arasında milli gelir artışı elde edecekleri belirlenmiştir.

Afrika Kalkınma Bankası (2019)'da yaptığı bir çalışmada, yürürlükte bulunan ikili tarifelerin kaldırılmasıyla, Afrika içi ticaretin yüzde 15'e kadar artacağı, Afrika dışındaki ülkelerle tarife dışı engellerin kaldırılması ise ticaret hacmini artıracaktır ayrıca kıtanın tarife gelirlerini 15 milyar dolara kadar artırabileceği tahmin edilmektedir. Ayrıca anlaşmanın ticaret maliyetlerini yüzde 14-18 oranında azaltması ve dünya ticaretini yüzde 0,5 oranında artırması beklenmektedir.

(World Bank, 2020b) çalışmasında GTAP modeli kullanılmış ve elde edilen bulgulara göre, anlaşma ülkelerin milli gelirleri yaklaşık yüzde 7 diğer bir ifade ile toplamda yaklaşık 450 milyar dolar kadar artabilecektir. 2035 yılına gelindiğinde kıta içi ihracatın yüzde 81, kıta dışı ihracatın ise yaklaşık yüzde 19 artacağı tahmin

edilmiştir. Buna ek olarak, işçi ücretlerinin yaklaşık yüzde 10 artacağı, vasıfsız işçilerin ve kadınların ücretlerinin ise daha da yüksek oranlarda artacağı tahmin edilmiştir.

(World Bank, 2020a) çalışmasında genel denge yaklaşımı ile analiz gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, anlaşmanın bölge içi ticareti iki katına çıkarabileceğini, AFCFTA ülkelerindeki milli geliri yaklaşık yüzde 7 oranında artırarak, kıtadaki 30 milyon insanı aşırı yoksulluktan kurtarabileceğini göstermektedir.

(Abrego vd., 2020) çalışmasında genel denge modeli ile anlaşmanın olası refah artış etkisini belirlemeye çalışmıştır. Sonuç olarak, kıta için yüzde 2,1'e varan bir kişi başına düşen gelir artışı olabileceği tahmin edilmiştir.

(Zongo ve Oyelami, 2021) çalışmasında anlaşma kapsamında hizmet ticaretinin nasıl etkilenebileceği GTAP modeli kullanılarak incelenmiştir. Sonuç olarak, hizmetlerin serbestleştirilmesinin uzun vadede GSYİH büyümesini teşvik ettiğini göstermektedir. Hizmetlerdeki tarife dışı engellerin azaltılması, uzun vadede tarım ürünleri, mamul mallar, işlenmiş gıda, yakıt, enerji yoğun ürünler, ahşap ve kâğıt ürünleri, tekstil ve giyimin Afrika içi ihracatında artışa yol açmaktadır. Afrika'da hizmet ticaretinin önündeki engellerin azaltılmasından en çok imalat ve doğal kaynaklar sektörleri olumlu etkilenmektedir.

Anlaşmanın ülke ekonomilerine olumsuz etkileri de olabileceğini vurgulayan çalışmalarda bulunmaktadır. Albert (2018)'e göre, AFCFTA anlaşması özellikle kısa vadede olumsuz etkiler yaratacaktır. Büyük şirketlerin anlaşma kapsamında ilgili ülkelere girmesi küçük esnaf ve üreticinin rekabet gücünü ortadan kaldıracaktır. Ayrıca, ilgili ülkelerin kısa vadede gümrük vergisi gelirlerinde azalış olacağı düşünülmektedir.

AFCFTA konusunda Türkçe literatüre bakıldığında ise Moussa (2020) çalışmasından başka bir çalışmaya rastlanmamıştır. Türkiye'nin Afrika ülkelerine yönelik özellikle son yıllarda gerçekleştirdiği atılım göz önüne alındığında, Türkçe literatürde bu konuda bir açık olduğu görülmektedir. Çalışmanın amaçlarından birisi de Türkçe literatürde yer alan bu boşluğun doldurulmasıdır.

### **Afrika Kıtası Serbest Ticaret Alanı Anlaşmasının Kapsamı, Üyeleri, Anlaşmaya Giden Süreç ve Olası Etkileri**

Afrika kıtasında bir serbest ticaret alanının oluşturulması yeni bir fikir değildir. Bu fikir Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaya başladıkları 1950'li ve 1960'lı yıllara kadar dayanmaktadır. 1964 yılında Afrika Birliği Örgütü'nün- günümüzde Afrika Birliği- kurulması ve Birliğin 1980 yılında Afrika'nın kendi imkanları ile ekonomik gelişmesini amaçlayan Lagos Planını kabul etmesiyle Afrika'da ortak bir serbest ticaret alanı oluşturulması fikri kuvvetlenmeye başlamıştır (Obeng-Odoom, 2020, s. 177). 1991 yılında ise AFCFTA'nın temellerini atan Abuja Anlaşması imzalanmıştır (UNCTAD, 2018b, s. 1). Nihayetinde, AFCFTA'yı kuran anlaşma, 21 Mart 2018'de Ruanda'nın Kigali kentinde düzenlenen 10. Olağanüstü Afrika Birliği Toplantısında kabul edilmiştir. AFCFTA, Afrika Birliği'nin Gündem 2063 (Afrika'nın kendi kalkınma vizyonu) en önemli parçalarındandır (Songwe vd., 2021, s. 15).

Şubat 2024 itibarıyla anlaşma 55 Afrika kıtası ülkesi tarafından onaylanmış durumdadır. Tablo 1'de AFCFTA üyesi ülkeler görülmektedir. Eritre dışında kalan tüm Afrika ülkeleri AFCFTA üyesi olmuştur. Tablo 1'de GSYİH, ihracat ve ithalat milyar ABD doları cinsinden, nüfus ise milyon kişi cinsinden yer almaktadır. Tablo 1'deki değerler incelendiğinde, AFCFTA'nın büyük bir ticaret potansiyeli barındırdığı görülebilmektedir.

Tablo 1  
AFCFTA Üyesi Ülkeler

Ülke	GSYİH	İhracat	İthalat	Nüfus
Cezayir	167,98	39,92	54,88	44,18
Angola	122,12	58,33	32,74	35,96
Benin	18	1,49	4,12	12,78
Botsvana	18,57	6,88	7,2	2,44
Burkina Faso	21,71	3,94	4,41	22,11
Burundi	3,54	0,21	1,19	12,88
Yeşil Burun Adaları	2,17	0,25	1,03	0,56
Kamerun	45,32	5,61	8,11	28,05
Orta Afrika Cum.	2,38	0,21	0,77	5,45
Çad	11,58	2,54	3,77	18,68
Komorlar	1,21	0,06	0,29	0,94
Kongo	16,19	7,63	4,99	5,97
Cibuti	3,48	0,15	2,44	1,12
D. Kongo Cum.	55,87	21,11	12,54	95,89
Mısır	404,14	42,11	88,88	109,26
Esvatini	4,43	2,04	3,61	1,18
Etiyopya	122,24	6,98	19,62	121,37
Gabon	23,37	5,63	4,56	2,34
Gambiya	2,07	0,13	0,62	2,71
Gana	72,84	21,68	19,92	33,48
Gine	18,35	6,64	4,91	14,66
Gine-Bissau	1,61	0,25	0,36	2,11
Fildişi Sahili	70,99	15,35	16,85	27,48
Kenya	110,35	7,56	20,32	55,11
Lesoto	2,86	0,75	2,07	2,24
Liberya	3,58	0,89	1,84	5,31
Libya	54,42	20,73	14,68	7
Madagaskar	13,75	2,6	5,01	29,92
Malavi	12,63	1,45	4,49	20,79
Mali	19,01	5,1	5,79	22,15
Moritanya	10,39	3,66	3,37	4,91
Mauritius	13,03	3,02	6,11	1,27
Fas	142,87	44,45	57,09	37,87
Mozambik	16,79	5,29	9,38	33,76
Namibya	14,46	5,64	7,94	2,63
Nijer	15,63	1,58	3,76	26,21
Nijerya	454	47,34	52,27	218,88
Ruanda	13,86	1,96	4,69	13,46
São Tomé ve Prín.	0,53	0,01	0,23	0,23
Senegal	28,63	5,34	8,69	17,51
Sejšeller	1,55	0,63	1,17	0,1
Sierra Leone	4,07	0,73	1,66	8,22
Somali	5,89	0,11	3,88	17,07
Güney Afrika	419,02	123,04	109,67	60,6
Güney Sudan	11,15	1,35	2,97	10,75
Sudan	29,88	5,77	8,67	46,81
Tanzanya	77,26	9,86	12,51	65,5
Togo	9,48	2,35	3,33	8,78
Tunus	46,02	20,45	24,87	12,1
Uganda	46,89	3,67	10,66	47,75
Zambiya	23,54	9,57	8,35	19,47
Zimbabve	20,56	6,18	7,74	16,52
<b>Toplam</b>	<b>2832,26</b>	<b>590,22</b>	<b>701,02</b>	<b>1414,52</b>

Kaynak: IMF web sitesi.



Anlaşma, üye ülkeler arasındaki tarifeleri azaltma ve ticaretin kolaylaştırılması ve hizmetler gibi politika alanlarının yanı sıra sağlık standartları ve ticaretteki teknik engeller gibi düzenleyici önlemleri de kapsamaktadır. AFCFTA'nın tam olarak uygulanması, bölgedeki pazarları ve ekonomileri yeniden şekillendirecek ve hizmetler, imalat ve doğal kaynaklar sektörlerindeki üretimi artıracaktır (Oladotun, 2022, s. 74).

AFCFTA, Afrika kıtasında yer alan sekiz ekonomik bütünleşmenin birleşmesi ile oluşmaktadır. Bunlar; Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Doğu Afrika Topluluğu (EAC), Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA), Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECCAS), Hükümetler arası Kalkınma Otoritesi (IGAD), Arap Mağrip Birliği (AMU), Sahel-Sahra Eyaletleri Topluluğu (CENSAD)'ndan oluşmaktadır (UNCTAD, 2018a, s. 5; World Bank, 2020a, s. 4). Anlaşma, üye ülkeler arasındaki ticarete ürünlerin yüzde 97'sine uygulanan gümrük vergilerini kaldırmayı amaçlamakta, kalan yüzde 3'lük ürün ise Afrika ülkeleri arasındaki ticarete yüzde 10'un altında bir paya sahiptir (UNCTAD, 2020, s. 5). Anlaşma aynı zamanda sermayenin ve kişilerin serbest dolaşımını artırmayı ve hem ulusal hem de kıtasal düzeyde yatırımları kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Bu sayede Afrika ülkeleri Kıtasal Gümrük Birliği'nin (Continental Custom Union-CCU) kurulmasına yönelik olarak adımları da başlatmış durumdadırlar (Albert, 2018, s. 10). Bunlara ek olarak, AFCFTA kadınların ve çeşitli azınlık gruplarının ticarete karşılaştıkları engellerin ortadan kaldırılması, kıtanın ekonomik potansiyelinden tam olarak yararlanmak amacıyla kapsayıcı ticaret politikalarını ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek, yalnızca kıta içinde değil dünyanın geri kalanına ilişkin ekonomik rekabet gücünü artırmak, bölgesel değer zinciri gelişimi, tarımsal kalkınma ve gıda güvenliği yoluyla endüstriyel kalkınmanın teşvik edilmesi, ulaşım ve çeşitli altyapı kalitesinin artırılması ve kapsayıcı bir ekonomik kalkınmayı kıtaya yaymayı hedeflemektedir (Cofelice, 2018, s. 32).

AFCFTA anlaşmasının iki aşamada uygulanması hedeflenmektedir. Birinci aşama, mal ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi için bir çerçeve ve anlaşmazlıkların çözümü için bir mekanizma sağlamaktadır. İkinci aşama ise rekabet politikalarını, yatırımları ve fikri mülkiyet haklarını kapsamaktadır (African Union, 2019, s. 5). Tablo 2'de AFCFTA anlaşmasının bileşenleri yer almaktadır. Anlaşmanın birinci aşamasında mal ticareti, hizmet ticareti ve anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin kural ve usuller başlıkları yer almaktadır.

Tablo 2

AFCFTA Anlaşmasının Bileşenleri

<b>Mal Ticareti</b>		<b>Hizmet Ticareti</b>	
1	Tarife İmtiyazları Tablosu		Özel Taahhütler Programları
2	Menşe Kuralları		MFN Muafiyeti
3	Gümrük İş birliği ve Karşılıklı İdari Yardımlar		Hava Taşımacılığı Hizmetleri
4	Ticaretin Kolaylaştırılması		Öncelikli Sektörler Listesi
			Düzenleyici İşbirliğine ilişkin Çerçeve belgesi
5	Tarife Dışı Engeller		
6	Ticarette Teknik Engeller		
7	İnsan ve Bitki Sağlığı Önlemleri		
8	Transit Taşımacılık		
9	Ticaret Çözümleri		
<b>Anlaşmazlıkların Çözümüne İlişkin Kural ve Usuller</b>		<b>2. Aşama Müzakereleri</b>	
1	Panelin Çalışma Usulleri		Yatırımlara İlişkin Protokol
2	Bilirkişi İncelemesi		Rekabete İlişkin Protokol
3	Hakem ve Panelist Davranış Kuralları		Fikri Mülkiyet Haklarına İlişkin Protokol

Kaynak: (United Nations Economic Commission for Africa, 2019, s. 44)

AFCFTA bazı özellikleri ile diğer serbest ticaret anlaşmalarından ayrılmaktadır. Bunlar (Kuhlmann ve Agutu, 2019, s. 758);

- 1) Özellikle Covid-19 süreci ve sonrasında, arkasından Ukrayna- Rusya savaşı, Çin-Tayvan gerginliği vb. olaylar nedeniyle dünya ticaretinde bir kutuplaşma eğilimi bulunmaktadır. AFCFTA ise bu eğilimin aksine ticareti serbestleştirme amacı gütmektedir.
- 2) AFCFTA, zaman içinde aşamalı olarak işlevsel hale gelen ve müzakereci tarafların önceliklerine göre uyarlanan taahhütler ve müzakere turları ile "aşamalı" veya "artan" bir ticaret anlaşması özelliği gösteren, farklı bir model serbest ticaret anlaşmasıdır.
- 3) AFCFTA'nın, her beş yılda bir gözden geçirilmesi ve daha sonra anlaşmanın ayrılmaz bir parçası haline gelecek olan ek araçların müzakere edilmesi esnekliğine sahip bir anlaşmadır. Bu durum, anlaşmanın değişen şartlara hızla uyum sağlaması kolaylaştırmaktadır.

AFCFTA anlaşması bazı sorunları da beraberinde getirecek olan bir anlaşmadır. Birincisi, daha önce ifade edildiği gibi, anlaşma aslında daha önce kurulmuş olan sekiz farklı ekonomik bütünleşmenin bir araya gelmesi ile oluşmuştur (Abrego vd., 2019, s. 8). Her bir bütünleşmenin kendine has kuralları ve yönetmelikleri bulunmaktadır. Bu nedenle ticari faaliyetler sırasında eski mevzuatların da olması nedeniyle bazı karışıklıkların ortaya çıkabileceği düşünülmektedir (Albert, 2018, s. 21). İkincisi, Afrika ülkelerinin ekonomik büyüklükleri birbirlerinden çok farklıdır. Örneğin Afrika'nın toplam GSYİH'sının yaklaşık yüzde ellisini Mısır, Güney Afrika ve Nijerya oluşturmaktadır. Bu durum özellikle nispeten küçük ekonomik büyüklüğe sahip ülkelerin rekabet güçlerini zayıflatma potansiyeline sahiptir. Üçüncüsü, birçok Afrika ülkesinin bütçe gelirleri içerisinde gümrük tarife gelirlerinin payı yüksektir. AFCFTA ile tarife gelirlerinin azalacak olması, anlaşma kapsamında karşılaşılabilecek en büyük sorunlardan birisidir (Saygılı vd., 2018, s. 6). Dördüncüsü, Afrika kıtasında ulaşım altyapı kalitesi düzeyi düşüktür. Bu durum, kıta içi ticaret hacminin artmasının önünde büyük bir engeldir.

Literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında AFCFTA'nın Afrika ekonomilerine olumlu etkisinin daha yüksek olacağı düşünülmektedir. Olumlu etkinin daha yüksek olması beklentisinin nedenleri şöyledir. Birincisi, Afrika ülkelerinin kendi aralarındaki ticaret hacmi düşük düzeydedir (Freire ve Slany, 2023, s. 2). AFCFTA ile ticaret maliyetlerinin azalması, ticaret hacminin yükselmesi ve bunun tüm üye ülkelere olumlu katkı vermesi beklenmektedir (Cofelice, 2018, s. 32). İkincisi, gümrük tarifelerinin kaldırılması ile Afrikalı üreticiler ucuz hammaddeye ulaşabileceklerdir (Akeyewale, 2018, s. 15). Üçüncüsü, Afrikalı tüketiciler ucuz ithal ürünlere ulaşabilecek ve bu refah ve istihdam artışlarını beraberinde getirecektir. Dördüncüsü, Afrika ülkeleri arasındaki doğrudan sermaye akımları artacak ve bu durum ticaret ve ekonomik büyümeyi hızlandıracaktır. Beşincisi, AFCFTA ile rekabet artacak ve bu durum ürün ve işgücü kalitesini artırdığı gibi ülkeleri düşük teknoloji yoğun ürünlerden yüksek teknoloji yoğun ürünlere yönelmeye teşvik edecektir (Saygılı vd., 2018, s. 5). Altıncısı, AFCFTA sayesinde Afrika kıtasının küresel değer zincirine katılım düzeyi artacaktır (United Nations, 2023, s. 3).

### **AFCFTA Ülkelerinin Ticaret Yapısı ve Türkiye ile Ticari Bağları**

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak AFCFTA ülkelerinin üretim ve ticaret yapıları hakkında bilgi verilecektir. İkinci alt başlıkta ise Türkiye ile AFCFTA ülkelerinin ticaret yapısı incelenecektir.

#### **AFCFTA Ülkelerinin Üretim ve Ticaret Yapısı**

Afrika tarımsal ürünler, enerji kaynakları, çeşitli hammaddeler açısından zengin bir coğrafyadır. Fakat, bu üretim zenginliği Afrika ekonomilerinin gelişmesini sağlayamamıştır. 2020 yılı itibarıyla dünya ticaret hacminin yalnızca yüzde 16,35'i Afrika kıtasından gerçekleştirilmiştir. Afrika ekonomileri ağırlıklı olarak hammadde ihracatçısı ve düşük teknoloji yoğun ürünler üretip ihraç eden; karşılığında ise mamul mal ve orta-

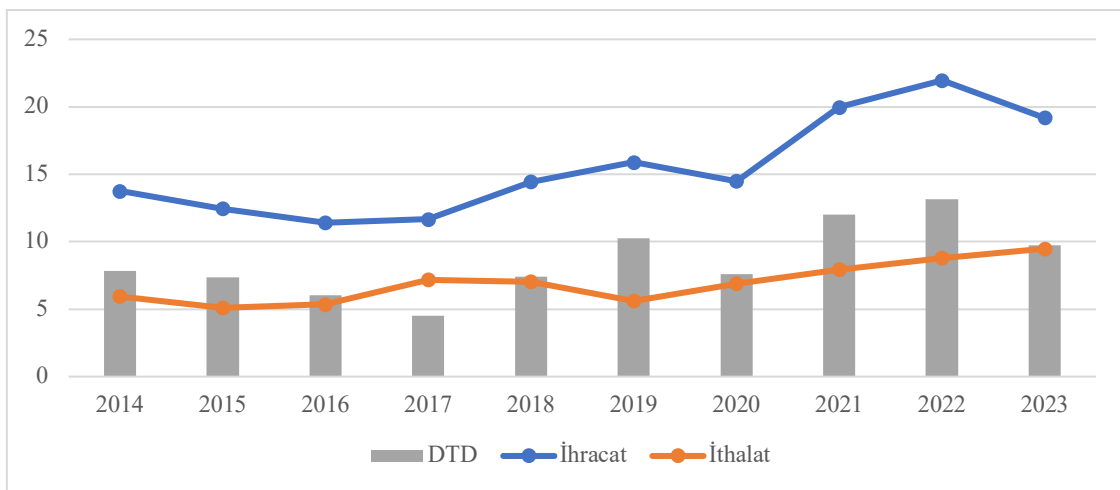
yüksek teknoloji yoğun ürünler ithal eden bir yapıdadırlar (Abrego vd., 2020, s. 9). 2021 yılı itibariyle Afrika'nın ihracatının yaklaşık yüzde 40'ı petrol ürünleri, yüzde 12'si metal vb. hammadde, yüzde 11'i gıda ürünleri, yüzde 7'si altın, yüzde 4'ü tekstil ürünleri geri kalan yüzde 26 ise diğer ürünlerden oluşmaktadır (Songwe vd., 2021, s. 14).

Afrika ülkelerinin kendi aralarındaki ticaret hacmi, toplam ticaret hacimlerine kıyasla düşük düzeydedir (Gachuri, 2021, s. 4). 2023 yılında Afrika içi ticaret toplam ticaretin yalnızca yüzde 17,73'üdür. Kıyaslamak gerekirse, bu oran Asya'da yüzde 58,47, Amerika kıtasında yüzde 52,68 ve Avrupa kıtasında yüzde 68,10'dur. Bu durumun nedeni olarak, birçok Afrika ülkesinin bütçesinde gümrük tarife gelirleri yüksek paylara sahip olması gösterilebilir. Gümrük tarifelerinin yüksek olması, Afrika içi ticaretin sınırlı olmasına neden olmakta ve Afrikalı firmaların rekabet gücünü de düşürmektedir (Freire & Slany, 2023, s. 2). AFCFTA sayesinde gümrük tarifeleri azalmış ve böylece Afrika ekonomilerinin gelişmesinin önündeki bir engelin ortadan kalktığı düşünülmektedir.

### AFCFTA Ülkeleri ile Türkiye'nin Ticari Bağları

Türkiye ile Afrika arasındaki ticari ilişkiler eski dönemlere dayanmakla beraber, ilişkilerin kuvvetlenmesi ancak Türkiye'nin 1998 yılında hazırlamış olduğu Afrika Eylem Planı ile başlamıştır. Afrika Eylem Planı kapsamında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından 2003 yılında "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" hazırlanmış ve 2005 yılı Türkiye'de "Afrika Yılı" olarak ilan edilmiştir (Karagül ve Arslan, 2013, s. 30). 2008 yılında ise Türkiye Afrika Birliği tarafından stratejik ortak olarak kabul edilmiştir. Türkiye 2013 yılına kadar Afrika'ya Açılım Politikasını uygulamış, 2013 yılından itibaren ise Afrika ile Ortaklık Politikasına geçmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023). Türkiye ile Afrika ülkelerinin ticaret hacmini artıran bir öge de Türk Hava Yollarının Afrika'ya yaptığı seferlerdir. Günümüzde Afrika'daki yaklaşık 40 ülke ve 60 şehre Türkiye'den Türk Hava Yolları uçuşları bulunmaktadır (İstiklal, 2022). Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle ticari ilişkileri geliştirme hedefine "Orta Vadeli Program (2023-2025)" ve "2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı"nda da yer verilmiştir (Resmi Gazete, 2012, s. 14, 2023, s. 23).

Şekil 1'de Türkiye ile AFCFTA ülkelerinin 2014-2023 dönemi için ihracat, ithalat ve dış ticaret dengesi verileri görülmektedir. İncelenen dönemde genel olarak ihracat ve ithalatın sürekli arttığı ve tüm yıllar itibariyle Türkiye'nin dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir.



Şekil 1. Türkiye- AFCFTA Ülkeleri Ticaret Dengesi (2014-2023, Milyar ABD doları)

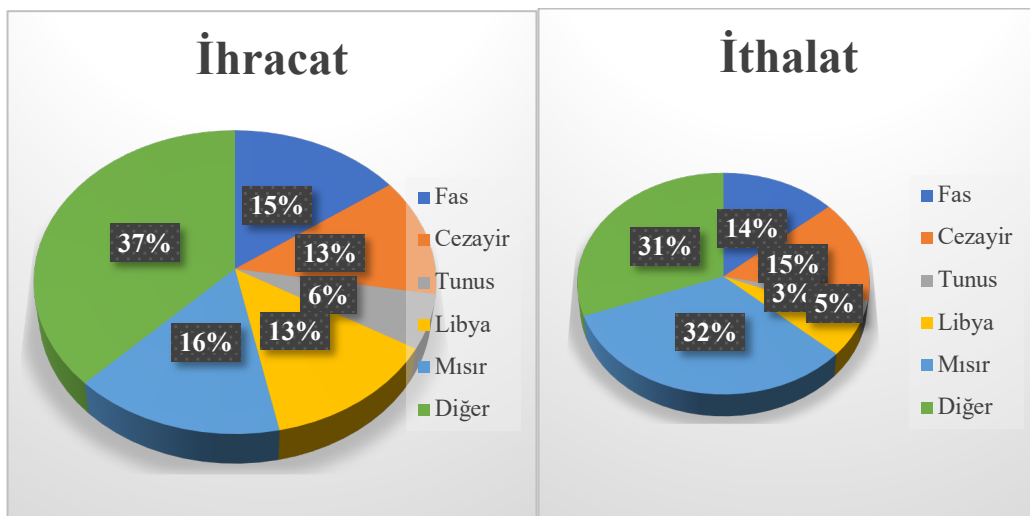
Tablo 3'te Türkiye'nin AFCFTA ülkeleriyle gerçekleştirdiği ihracat ve ithalatın, toplam ihracat ve ithalatı içindeki payları yer almaktadır. Tablo 3'e göre hem ihracat hem de ithalat paylarının fazla değişmediği görülmüştür. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'nin AFCFTA ülkeleriyle gerçekleştirdiği ihracat ve ithalatın büyüme hızının, Türkiye'nin toplam ihracat ve ithalat büyüme hızlarına yakın gerçekleştiği söylenebilir. Bu nedenle, Türkiye'nin dış ticaret çeşitlendirmesi yapma potansiyeli bulunduğu AFCFTA ülkelerinin ticaret potansiyelinden tam olarak yararlanamadığı söylenebilir.

Tablo 3

AFCFTA Ülkeleri ile Yapılan Ticaretin Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Payları (2014-2023, %)

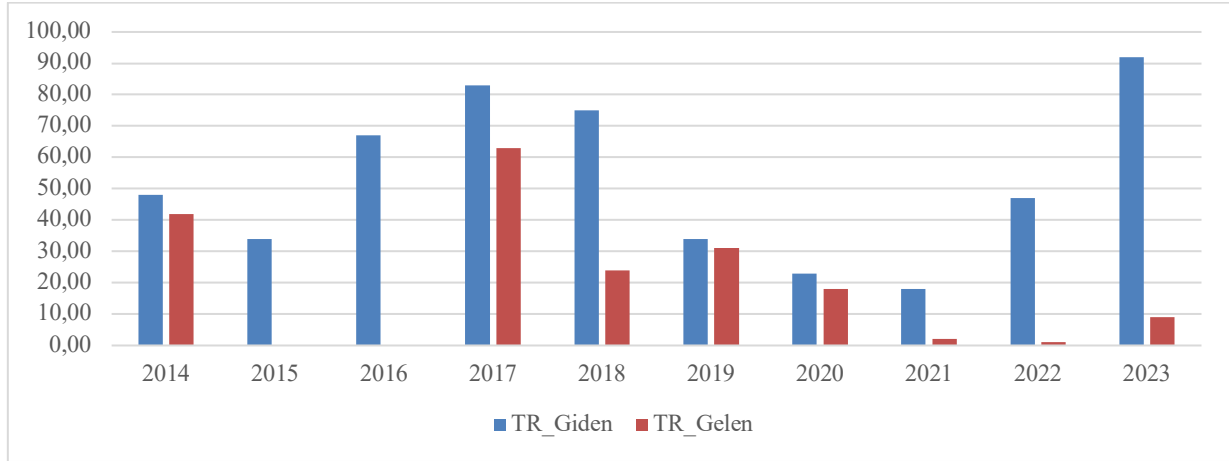
	İhracat	İthalat
2014	8,73	2,45
2015	8,65	2,46
2016	8,00	2,70
2017	7,44	3,07
2018	8,61	3,16
2019	9,26	2,77
2020	9,02	3,29
2021	9,35	3,05
2022	9,34	2,57
2023	8,26	2,80

Şekil 2'de 2023 yılı için Türkiye'nin AFCFTA ülkeleri arasında en yüksek ticaret hacmine sahip olduğu beş ülke yer almaktadır. Ünelere bakıldığında, Kuzey Afrika ülkelerinin ilk beş sırada yer aldığı görülmüştür. Bunun nedeni olarak, ulaşım imkanları ve uzaklık faktörleri gösterilebilir. Ayrıca Kuzey Afrika ülkeleriyle Türkiye'nin özellikle petrol ve doğalgaz gibi enerji hammaddeleri ticareti yapması da bu sonucun ortaya çıkmasında bir etken olarak görülmektedir.



Şekil 2. Türkiye'nin AFCFTA Ülkeleriyle Gerçekleştirdiği Ticarete En Yüksek Paya Sahip Beş Ülke (2023, %)

Şekil 3'te Afrika ülkelerinden Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den Afrika ülkelerine giden doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının 2014-2023 dönemi içindeki seyri yer almaktadır. Bütün yıllar itibariyle Türkiye'den Afrika kıtasına giden doğrudan yabancı yatırımların, Türkiye'ye Afrika kıtasından gelen yatırımlardan yüksek olduğu görülmüştür. Ülke bazlı olarak dağılıma bakıldığında ise 2023 yılı için Mısır'ın hem Türkiye'den en yüksek doğrudan yabancı sermaye giden (69 Milyon dolar) hem de Türkiye'ye Afrika'dan gelen en yüksek yabancı sermaye (4 Milyon dolar) miktarına sahip ülke olduğu görülmüştür.



Şekil 3. Türkiye ile Afrika Ülkelerinin Doğrudan Yabancı Yatırım İlişkisi (2014-2023, Milyon ABD doları)

Tablo 4'te Türkiye ile AFCFTA üyesi ülkelere ek olarak AFCFTA toplamı ve Eritre'nin Ticarete İki Yanlı Yoğunlaşma Endeksi sonuçları görülmektedir. Endeks değerinin 1'den büyük olması o ülke ile Türkiye'nin dış ticarete bir yoğunlaşmasının bulunduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Endeks sonuçlarına göre, 55 ülkenin 17'siyle Türkiye'nin İki Yanlı Ticaret Yoğunlaşması bulunmazken geri kalan 38 ülke ile yoğunlaşma tespit edilmiştir. Tablo 4'ten elde edilen sonuçlara bakıldığında, coğrafi olarak Türkiye'ye yakın ülkelere olan yoğunlaşmanın daha yüksek olduğu görülmektedir. Buradan, Türkiye'nin AFCFTA ülkeleriyle olan ticaretinde uzaklığın önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir.

Tablo 4

## AFCFTA Ülkeleri ile Türkiye'nin Ticarete İki Yanlı Yoğunlaşma Oranları (2014-2022)

BT	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Ortalama
Cezayir	3,05	4,60	5,51	4,38	4,65	5,22	5,48	3,91	2,64	4,39
Cibuti	17,26	17,26	24,24	23,94	48,09	69,20	69,51	66,15	86,68	46,93
Mısır	8,91	10,96	9,99	7,01	9,07	9,62	8,43	9,57	7,31	8,99
Libya	8,60	11,24	9,07	3,87	4,80	6,74	15,09	7,56	6,08	8,12
Moritanya	2,38	3,72	2,97	2,63	4,42	4,90	2,93	8,02	3,66	3,96
Fas	4,84	4,82	5,36	5,06	6,13	7,44	6,19	7,14	5,99	5,88
Somali	7,37	8,67	16,38	24,61	29,86	40,51	42,63	76,53	54,69	33,47
Sudan	4,79	9,74	10,40	6,66	8,20	7,29	7,91	4,64	5,70	7,26
Tunus	4,65	5,16	6,04	4,86	4,84	5,10	5,33	7,07	6,86	5,54
Angola	0,39	0,55	0,42	0,45	0,50	0,56	0,67	0,56	0,38	0,50
Benin	3,68	5,71	6,43	5,22	7,15	7,49	5,73	5,47	4,50	5,71
Botsvana	0,01	0,02	0,05	0,02	0,03	0,04	0,08	0,05	0,05	0,04
Burkina Faso	1,02	0,99	1,16	0,82	1,67	0,92	1,24	1,78	2,50	1,34
Burundi	0,59	0,66	0,49	0,52	0,83	0,79	1,02	1,31	8,01	1,58
Yeşil Burun Adaları	3,99	0,85	1,35	3,22	3,75	7,86	4,07	2,83	8,24	4,02
Kamerun	1,65	1,56	1,50	1,87	2,81	2,51	2,81	2,73	2,20	2,18
Orta Afrika Cumhuriyeti	6,32	0,48	0,68	0,66	1,59	4,47	1,20	1,90	1,50	2,09
Çad	0,50	0,63	0,97	1,09	1,65	2,86	2,31	1,80	1,17	1,44
Komorlar Birliği	8,46	7,09	4,61	5,92	10,03	19,82	19,93	28,85	31,37	15,12
Kongo, Demokratik	0,42	0,42	0,38	0,27	0,29	0,65	0,42	0,27	0,32	0,38
Kongo Cumhuriyeti	0,75	1,64	1,66	0,64	0,45	0,53	0,75	0,75	0,69	0,87
Fildişi Sahili	0,71	1,00	0,96	1,05	1,33	1,74	2,02	2,56	2,02	1,49
Ekvator Ginesi	0,41	0,57	0,44	0,35	0,47	0,50	1,05	0,61	0,51	0,55
Eritre Eyaleti	0,83	2,45	3,51	2,60	1,23	2,51	1,20	3,15	5,40	2,54
Esvatini	0,00	0,05	0,00	0,04	0,04	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01
Etiyopya	8,63	10,32	12,88	8,85	9,47	9,78	5,51	6,82	4,73	8,56
Gabon	0,44	0,93	0,45	0,59	0,40	0,96	0,82	0,62	0,67	0,65
Gambiya,	11,80	9,85	8,94	12,06	27,73	23,46	28,78	31,66	23,55	19,76
Gana	1,19	1,75	2,21	1,47	1,64	2,18	2,56	2,31	1,66	1,88
Gine	2,01	2,98	1,84	1,29	1,61	1,91	0,94	1,94	1,21	1,75
Gine-Bissau	1,90	1,31	0,91	0,85	2,27	1,48	3,30	3,28	2,56	1,99
Kenya	1,65	2,04	2,17	2,25	3,15	3,33	2,78	3,88	2,99	2,69
Lesoto Krallığı	0,00	0,00	0,00	0,07	0,14	0,08	0,00	0,00	0,00	0,03
Liberya	7,39	5,55	10,03	11,13	11,22	14,90	13,25	13,58	11,35	10,93
Madagaskar	1,84	1,86	1,95	1,72	1,93	1,94	2,31	1,79	1,36	1,85
Malawi	0,16	0,28	0,29	0,27	0,59	0,48	0,21	0,35	0,40	0,34
Mali	0,84	0,74	2,13	2,67	1,57	0,90	1,10	0,79	0,90	1,29
Mauritius	1,12	0,99	1,19	2,06	2,20	2,63	2,87	3,45	3,14	2,18
Mozambik	0,69	0,89	0,52	0,35	0,67	1,30	1,25	1,44	0,63	0,86
Namibya	0,17	1,84	1,07	0,99	0,37	0,18	0,08	0,05	0,38	0,57
Nijer	3,25	2,65	2,82	4,03	8,44	6,92	1,96	1,84	2,73	3,85
Nijerya	0,43	0,59	0,59	0,59	0,52	0,96	1,28	1,36	0,93	0,81
Ruanda	7,90	6,73	5,82	5,56	1,77	3,75	2,36	7,83	10,95	5,85
São Tomé ve Príncipe	0,00	0,00	0,00	0,17	0,13	7,69	4,50	11,24	15,21	4,33
Senegal	4,75	3,69	4,71	5,77	8,66	6,46	6,41	7,35	7,88	6,19
Seyseller	1,43	1,29	0,93	0,77	1,63	2,36	2,21	1,59	1,53	1,53
Sierra Leone	1,58	5,05	4,57	3,86	5,30	6,29	8,53	10,32	8,78	6,03
Güney Afrika	0,35	0,44	0,37	0,35	0,40	0,45	0,43	0,48	0,85	0,46
Güney Sudan	0,00	0,00	0,00	0,12	0,11	0,17	0,54	1,61	2,46	0,56
Tanzanya	2,47	2,07	1,60	1,35	2,92	3,89	2,39	2,68	2,70	2,45
Togo	1,85	1,91	1,39	1,45	2,01	3,31	5,52	2,56	4,85	2,76
Uganda	1,26	0,94	0,86	0,62	0,71	0,85	1,24	1,18	0,92	0,95
Zambiya	0,25	0,41	0,21	0,19	0,17	0,22	0,22	0,18	0,20	0,23
Zimbabve	0,16	0,14	0,16	0,16	0,30	0,17	0,33	0,27	0,24	0,21
AFCFTA Toplam	1,92	2,57	2,66	2,12	2,47	2,99	2,88	3,03	2,60	2,58

Tablo 5'te Türkiye'nin AFCFTA ülkelerine olan ihracatında hangi ürün gruplarına yoğunlaştığını gösteren İhracatta Sektörel İki Yanlı Yoğunlaşma Endeksi sonuçları yer almaktadır. Endeks sonuçlarına göre, incelenen dönemde, Türkiye'nin 1- içki ve tütün, 2-Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler, 3-Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler, 4- hayvansal, bitkisel ve sıvı yağlar, mumlar, 5-Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi, 6-Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş malla ve buna bağlı sanayi ürünleri, 7-Makinalar ve ulaştırma araçları ve 9-SITC'da sınıflandırılmamış eşyalar ürün gruplarında ihracatta ağırlıklı olarak yoğunlaştığı belirlenmiştir. Türkiye'nin ihracatta, daha çok işlenmiş ürünler, sanayi ve makine ürünlerinde yoğunlaşmasının bulunduğu belirlenmiştir.

Tablo 5

## Türkiye ile AFCFTA Ülkeleri Arasındaki İhracatta Sektörel İki Yanlı Yoğunlaşma Endeksi Sonuçları

SBT-X		2019	2020	2021	2022	2023
0	Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	0,91	0,97	1,12	1,12	1,11
1	İçki ve tütün	4,75	4,77	5,32	6,22	6,76
2	Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler	1,14	1,22	1,05	1,22	1,06
3	Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler	3,42	3,66	2,03	1,48	1,83
4	Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar	16,69	13,45	13,48	16,84	10,75
5	Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri	1,50	1,49	1,57	1,53	1,59
6	Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar	1,60	1,68	1,40	1,65	1,60
7	Makinalar ve ulaştırma araçları	1,28	1,30	1,40	1,40	1,39
8	Çeşitli mamül eşya	0,83	0,85	0,87	0,82	1,89
9	SITC'da sınıflandırılmamış eşyalar (tedavilde olmayan, paralar, parasal tabanlı altınlar)	7,95	7,22	8,02	12,21	1,92

Tablo 6'da Türkiye'nin AFCFTA ülkelerine yaptığı ithalatta hangi ürün gruplarına yoğunlaştığını gösteren İthalatta Sektörel İki Yanlı Yoğunlaşma Endeksi sonuçları yer almaktadır. Endeks sonuçlarına göre, incelenen dönemde, Türkiye'nin 0-Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri, 1- içki ve tütün, 2-Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler, 3-Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler, 4- hayvansal, bitkisel ve sıvı yağlar, mumlar ve 6-Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar ürün gruplarında ithalatta ağırlıklı olarak yoğunlaştığı belirlenmiştir. Türkiye'nin AFCFTA ülkelerine ithalatta yoğunlaştığı ürünler incelendiğinde, ağırlıklı olarak tarımsal ürünler ve hammaddeler oldukları görülmüştür.

Tablo 6

## Türkiye ile AFCFTA Ülkeleri Arasındaki İthalatta İki Yanlı Yoğunlaşma Endeksi Sonuçları

SBT-M		2019	2020	2021	2022	2023
0	Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	3,24	2,77	2,71	3,00	2,24
1	İçki ve tütün	15,08	17,76	25,95	19,97	24,18
2	Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler	1,95	1,75	2,18	2,79	2,27
3	Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler	2,96	2,42	3,01	0,89	0,93
4	Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar	30,12	20,01	21,72	23,18	19,01
5	Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri	1,99	1,30	1,52	1,59	1,78
6	Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar	1,86	1,74	1,93	2,18	2,44
7	Makinalar ve ulaştırma araçları	0,34	0,33	0,43	0,58	0,54
8	Çeşitli mamül eşya	1,11	0,89	1,22	1,90	2,51
9	SITC'da sınıflandırılmamış eşyalar (tedavilde olmayan, paralar, parasal tabanlı altınlar)	0,86	1,95	0,80	2,50	0,71

## Sonuç

AFCFTA, günümüzde sıklıkla görülmeye başlanan ticarete korumacı politikaların tersine bir oluşumdur. AFCFTA ile Afrika kıtası, sürdürülebilir kalkınma ve büyüme yakalamayı ve Afrika içindeki ticaretin gelişmesini hedeflemektedir. Ayrıca, anlaşma ile Afrika kıtasının dünya ticaretinden daha yüksek pay alması da amaçlanmaktadır. Afrika'nın bu bütünleşmesi daha sonraki dönemlerde gümrük birliği ya da ekonomik birlik gibi daha üst bir ekonomik bütünleşme türüne dönüşme potansiyelini barındırmaktadır. Literatürde yer alan birçok çalışmanın bulguları da anlaşmanın Afrika kıtasının ekonomik gelişmesine olumlu katkı vereceğini göstermektedir.

Türkiye özellikle son yıllarda Afrika kıtasının ekonomik önemini kavramış ve Afrika'ya yönelik gerek ekonomik gerek diplomatik açılımlar yapmaktadır. Orta vadeli plan ve ihracat planlarında Afrika'ya yönelik hedeflerin belirlenmesi bunun en büyük kanıtlarındandır. Afrika kıtası Türkiye'nin dış ticarete ülke çeşitlendirmesi açısından önem arz eden bir coğrafyadır. Ayrıca, Afrika ile kurulan ilişkiler Türkiye'nin gıda arz ve enerji güvenliği açısından da olumlu etki yapmaktadır.

Çalışmanın bulgularına göre, Türkiye'nin AFCFTA anlaşmasına katılmış olan ülkelerin büyük bir çoğunluğuna ticaret yoğunlaşması olduğu belirlenmiştir. Türkiye'nin bu yoğunlaşmasını kaybetmemesi hatta yoğunlaşması bulunmayan Afrika ülkelerine yönelik adımlar atması gerekmektedir. Afrika'da inşaat ve altyapı yatırımları anlamında var olan boşluklar ise Türk şirketleri açısından fırsat teşkil etmektedir. Bu fırsatların belirlenmesi ve yararlanılması konusunda Afrika'da yer alan diplomatik ve ticari temsilciliklerin yol gösterici olması gerekmektedir.

Ürün bazlı olarak yapılan analiz bulgularına göre ise Afrika ülkeleriyle Türkiye'nin ihracat ve ithalat yaptıkları ürünlerin benzer ürün gruplarından oluştuğu görülmüştür. Buradan Afrika ve Türkiye ticaretinin bir tamamlayıcılık özelliği gösterdiği söylenebilir. Ayrıca, Türkiye'nin ağırlıklı olarak Afrika'dan hammadde ürünleri ithal ettiği; karşılığında ise bu hammaddeleri işleyerek nihai mal olarak ihraç ettiği görülmüştür. Bu durum Türkiye için AFCFTA ülkelerinin ihracat pazarı olma potansiyeli olduğunu göstermektedir. Ayrıca Türkiye'nin ithalatta ağırlıklı olarak tarımsal ve hammadde ürünlerinde yoğunlaşmış olduğu düşünüldüğünde, AFCFTA ülkelerinin Türkiye'nin gıda ve enerji güvenliği açısından önemli potansiyelinin bulunduğu görülmektedir.

Çalışmanın motivasyonunu oluşturan sorulara bulunan cevaplar şu şekildedir; (1) Türkiye ile AFCFTA ülkelerinin ticaret hangi ürün grupları ağırlıklı olarak gerçekleştirilmektedir? Analiz bulgularına göre, Türkiye'nin ağırlıklı olarak işlenmiş ürünler, sanayi ve makine ürünleri ihracatından yoğunlaştığı ve AFCFTA ülkelerinin ise Türkiye'ye tarım- hayvancılık ve çeşitli hammaddeler ağırlıklı olarak yoğunlaşmalarının olduğu görülmüştür.

(2) Türkiye ile AFCFTA ülkelerinin dış ticarete konu olan ürün yapıları örtüşmekte mi? Türkiye ve AFCFTA ülkeleri arasında gerçekleştirilen ticaretin ürün yapılarının tamamlayıcılık özelliği gösterdiği söylenebilir. Çünkü ihraç ve ithal edilen ürünlere bakıldığında hammadde ve makine ürünleri gibi farklı ürün grupları oldukları görülmektedir.

(3) Türkiye'nin dış ticaret çeşitlendirmesi yapması açısından AFCFTA ülkeleri önemli midir? Bahsi geçen ülkeler Türkiye'nin dış ticarete ülke çeşitlendirmesi yapması açısından son derece önemlidir. AFCFTA hem GSYH hem de nüfus olarak büyük bir ticaret potansiyeli barındırmaktadır. Bu ülkelerle ticaretin gelişmesi Türkiye'nin potansiyel ticaret hacmine yaklaşmasına yardımcı olacaktır.



(4) AFCFTA ülkeleri ile ticaret Türkiye'nin gıda arz ve enerji güvenliğinin artırılmasına katkı verebilir mi? AFCFTA ülkeleriyle ticaretin Türkiye'nin gıda arz ve enerji güvenliğinin artırılmasına katkı vereceği düşünülmektedir. Ticaret yapısı incelendiğinde, gıda ve hammadde ürünlerinde bir yoğunlaşmanın olduğu görülmüştür. Enerji açısından bakılacak olursa, özellikle Cezayir, Nijerya ile gibi ülkelere Türkiye'nin enerji ithal ettiği bilinmektedir.

Sonuç olarak, Afrika ülkelerinin Türkiye'nin dış ticarete ülke ve ürün çeşitlendirmesi açısından önemli olduğu görülmüştür. Türkiye için son derece önemli ticaret partnerlerinin yer aldığı kıtada ortaya çıkan bu serbest ticaret anlaşmasının iyice incelenmesi ve bu konuda bir eylem planının oluşturulması gerekmektedir.

### Kaynakça

- Abrego, M. L., Amado, M. A., Gursoy, T., Nicholls, G. P. ve Perez-Saiz, H. (2019). The African continental free trade agreement: welfare gains estimates from a general equilibrium model. *International Monetary Fund*, 124(1), 1-32. Erişim adresi: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/06/07/The-African-Continental-Free-Trade-Agreement-Welfare-Gains-Estimates-from-a-General-46881>
- Abrego, M. L., Zamaroczy, M. M. de, Gursoy, T., Nicholls, G. P., Perez-Saiz, H. ve Rosas, J.-N. (2020). The African continental free trade area: Potential economic impact and challenges. *International Monetary Fund*, 4(1), 1-40. Erişim adresi: <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2020/05/13/The-African-Continental-Free-Trade-Area-Potential-Economic-Impact-and-Challenges-46235>
- Afrika Kalkınma Bankası. (2019). African economic outlook 2019: Africa growth prospects remain steady, industry should lead growth. *African Development Bank Group*, 1(1), 1-214. Erişim adresi: <https://www.afdb.org/en/news-and-events/african-economic-outlook-2019-africa-growth-prospects-remain-steady-industry-should-lead-growth-18925>
- African Union. (2019). African continental free trade area: Questions & answers. *African Union*, 1(2), 1-15. Erişim adresi: <https://repository.uneca.org/handle/10855/43253>
- Akeyewale, R. (2018). Winners and losers in Africa's continental free trade area. *International Trade Forum*, 4(1), 14-15. doi.org/10.18356/15645304-2018-4-6
- Albert, T. (2018). The African continental free trade agreement opportunities and challenges. *CUTS International*, 15(1), 1-15. Erişim adresi: <https://unctad.org/publication/african-continental-free-trade-area-challenges-and-opportunities-tariff-reductions>
- Arslan, A. (2023). *İlkçağ felsefe tarihi 1 / Sokrates-öncesi Yunan felsefesi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ateş, E. ve Dilekoğlu, S. (2021). Türkiye'nin dış ticaret çeşitlendirmesinde yeni bir pazar: Avrasya ekonomik birliği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 253-271. doi.org/10.33206/mjss.760859

- Ateş, E. ve Seymen, A. D. (2019). Türkiye'nin imzaladığı serbest ticaret anlaşmaları: iki yanlı sektörel bir analiz ve dış ticaret politikası açısından bir değerlendirme. *Sosyoekonomi*, 27(42), 255-282. doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2019.04.14
- Chauvin, N. ve Ramos, P. (2016). Trade, growth, and welfare impacts of the CFTA in Africa. *CSAE Conference 2017: Economic Development in Africa*, 1(1), 1-47. Erişim adresi: [http://hesso.tind.io/record/2006/files/Depetris-Chauvin\\_2017\\_trade\\_growth\\_welfare.pdf](http://hesso.tind.io/record/2006/files/Depetris-Chauvin_2017_trade_growth_welfare.pdf)
- Cofelice, A. (2018). African continental free trade area: Opportunities and challenges. *The Federalist Debate*, 31(3), 32-35. doi.org/10.2478/tfd-2018-0032
- Freire, C. ve Slany, A. (2023). Realizing product diversification for structural change in African countries, Working Paper, No. 5, 5(1), 1-34. Erişim adresi: [https://unctad.org/system/files/official-document/wp-2023d4-no5\\_en.pdf](https://unctad.org/system/files/official-document/wp-2023d4-no5_en.pdf)
- Gachuri, E. (2021). African continental free trade area phase II negotiations: A space for a competition protocol?, UNCTAD Research Paper No. 56, 56(1), 1-28. Erişim adresi: [https://unctad.org/system/files/official-document/ser-rp-2020d15\\_en.pdf](https://unctad.org/system/files/official-document/ser-rp-2020d15_en.pdf)
- İstiklal, D. (2022, Şubat 26). *Türkiye'nin Afrika politikası*. SETA. Erişim adresi: <https://www.setav.org/turkiyenin-afrika-politikasi/>
- Karagül, S. ve Arslan, İ. (2013). Türkiye'nin Afrika açılım politikası: Tarihsel arka plan, stratejik ortaklık ve geleceği. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 9(35), 21-55. Erişim adresi: <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/157936>
- Kuhlmann, K. ve Agutu, A. L. (2019). The African continental free trade area: Toward a new legal model for trade and development. *Georgetown Journal of International Law*, 51(4), 753-808. Erişim adresi: [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=3599438](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3599438)
- Lindberg, L. N. (1963). *The political dynamics of european economic integration*. Kaliforniya: Stanford University Press, Stanford.
- Moussa, M. H. (2020). Afrika'nın ekonomik bütünleşmesine giden yol: Afrika kıtasal serbest ticaret antlaşması. *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 2(2), 37-50. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akaf/issue/58349/817831>
- Obeng-Odoom, F. (2020). The african continental free trade area. *The American Journal of Economics and Sociology*, 79(1), 167-197. doi.org/10.1111/ajes.12317
- Oladotun, A. (2022). Cost and benefit effects of african continental free trade area (AFCFTA) for ECOWAS countries. *International Journal of Business Review and Entrepreneurship*, 3(1), 73-80. Erişim adresi: [https://www.researchgate.net/publication/361424713\\_COST\\_AND\\_BENEFIT\\_EFFECTS\\_OF\\_AFRICAN\\_CONTINENTAL\\_FREE\\_TRADE\\_AREA\\_AFCFTA\\_FOR\\_ECOWAS\\_COUNTRIES](https://www.researchgate.net/publication/361424713_COST_AND_BENEFIT_EFFECTS_OF_AFRICAN_CONTINENTAL_FREE_TRADE_AREA_AFCFTA_FOR_ECOWAS_COUNTRIES)

- Omphemetse S. ve Sibanda, S. (2021). The advent of the african continental free trade agreement as a tool for development. *Foreign Trade Review*, 56(2), 216-224. doi.org/10.1177/0015732521995171
- Parshotam, A. (2018). Can the African continental free trade area offer a new beginning for trade in Africa? *South African Institute of International Affairs*, 28(1), 1-26. Erişim adresi: [https://www.researchgate.net/publication/327629724\\_Can\\_the\\_African\\_Continental\\_Free\\_Trade\\_Area\\_offer\\_a\\_new\\_beginning\\_for\\_trade\\_in\\_Africa](https://www.researchgate.net/publication/327629724_Can_the_African_Continental_Free_Trade_Area_offer_a_new_beginning_for_trade_in_Africa)
- Resmi Gazete. (2012). *Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü*. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120613-31.htm>
- Resmi Gazete. (2023). *Orta Vadeli Program (2023-2025)*. Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/orta-vadeli-program-2023-2025-aciklandi/>
- Saygili, M., Peters, R. ve Knebel, C. (2018). African continental free trade area: challenges and opportunities of tariff reductions. *UNCTAD blue series papers*, 82(1), 1-23. Erişim adresi: <https://ideas.repec.org/p/unc/blupap/82.html>
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat: Teori, politika ve uygulama*. İstanbul: Güzem Yayınları.
- Simo, R. Y. (2020). Trade in services in the African continental free trade area: prospects, challenges and WTO compatibility. *Journal of International Economic Law*, 23(1), 65-95. doi.org/10.1093/jiel/jgz031
- Songwe, V., MacLeod, J. ve Karingi, S. N. (2021). The African continental free trade area: a historical moment for development in Africa. *Journal of African Trade*, 8(2), 12-23. doi.org/10.2991/jat.k.211208.001
- Şanlı, B. (2010). Ekonomik entegrasyon teorisi çerçevesinde Avrasya Birliği'nin olabilirliği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 13-30. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniibd/issue/2693/35433>
- T.C Dışişleri Bakanlığı. (2023). *Türkiye-Afrika ilişkileri*. Erişim adresi: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>
- Türk Dil Kurumu. (2024, Şubat). Türk Dil Kurumu Sözlüğü. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/?kelime=entegrasyon>
- UNCTAD. (2018a). *From regional economic communities to a continental free trade area*. UNCTAD Policy Brief, 2(1), 1-46. Erişim adresi: [https://unctad.org/system/files/official-document/webditc2017d1\\_en.pdf](https://unctad.org/system/files/official-document/webditc2017d1_en.pdf)
- UNCTAD. (2018b). The African continental free trade area: the day after the Kigali summit. *UNCTAD Policy Brief*, 67(1), 1-4. Erişim adresi: [https://unctad.org/system/files/official-document/presspb2018d4\\_en.pdf](https://unctad.org/system/files/official-document/presspb2018d4_en.pdf)

- UNCTAD. (2020). Designing trade liberalization in africa: modalities for tariff negotiations towards an African continental free trade area. *UNCTAD Policy Brief*, 4(1), 1-61. Erişim adresi: [https://unctad.org/system/files/official-document/ditctncd2019d4\\_en.pdf](https://unctad.org/system/files/official-document/ditctncd2019d4_en.pdf)
- UNCTAD. (2022). *Economic development in Africa: reaping the potential benefits of the African continental free trade area for inclusive growth*. *UNCTAD Policy Brief*, 1(1), 1-15. Erişim adresi: [https://unctad.org/system/files/official-document/tdb69\\_d2\\_en.pdf](https://unctad.org/system/files/official-document/tdb69_d2_en.pdf)
- United Nations. (2023). Economic development in africa report 2023: The potential of Africa to capture technology-intensive global supply chains. *UNCTAD Policy Brief*, 1(1) Erişim adresi: <https://unctad.org/publication/economic-development-africa-report-2023>
- United Nations Economic Commission for Africa. (2019). *Assessing regional integration in Africa ARIA IX: Next steps for the African continental free trade area*. *UNCTAD Policy Brief*, 2(1), doi.org/10.18356/9789210042994
- World Bank. (2020). The African continental free trade area: Economic and distributional effects. Washington, DC: World Bank. doi.org/10.1596/978-1-4648-1559-1
- Zongo, A. M. I. ve Oyelami, L. (2021). Modeling the impact of non-tariff barriers in services on intra-african trade: Global trade analysis project model. *SSRN Electronic Journal*, 8(1),1-30. doi.org/10.2139/ssrn.3854631

## Extended Abstract

### Purpose

The African Continental Free Trade Area (AFCFTA) is the world's largest free trade agreement in terms of the number of countries involved. The agreement was signed in 2018 and today all African countries except Eritrea are included in the agreement. The agreement covers 55 member states, a market of 1.2 billion people and a gross domestic product (GDP) of \$2.5 trillion. The aims of the agreement can be listed as achieving economic growth and development of the continent with its own means within the framework of the African Union's 2063 vision, increasing the trade potential of African countries so that the continent gets a higher share of world trade, and successfully progressing towards establishing an economic union. The aim of the study is to determine Türkiye's trade structure with AFCFTA countries and to create a foreign trade strategy for this formation emerging in the African continent, a geography that Türkiye attaches importance to in foreign trade diversification. In the first part of the study, information about the theoretical background of the study, the data set and method used was given. In the second part, there is a literature summary of the studies done on AFCFTA. In the third section, the history of AFCFTA, its members, the scope of the agreement and the objectives of the agreement are explained. In the fourth part of the study, the foreign trade structure of Türkiye-AFCFTA countries was examined and the findings obtained through Bilateral Concentration in Trade and Sectoral Bilateral Trade Concentration Indices in Exports and Imports were presented. In the fifth and last part, a foreign trade strategy for Türkiye, specifically for AFCFTA countries, is proposed in the light of the study findings.

### **Design and Methodology**

In the study, firstly, the trade structure of Turkey and AFCFTA countries was examined descriptively, and then the sectoral structure of trade was examined. For this reason, data from different sources were aggregated. Turkey's trade data with AFCFTA countries were obtained from the website of the Turkish Statistical Institute (TURKSTAT), and data on direct foreign investments were taken from the website of the Central Bank of the Republic of Turkey. The data required for the Bilateral Trade Concentration Index was obtained from the International Monetary Fund (IMF), and the data required for the Sectoral Bilateral Export/Import Concentration Index was obtained from the website of TURKSTAT as SITC rev3 1 digit. Data were used in the analyzes annually and in US dollars. Bilateral Concentration in Trade and Sectoral Bilateral Trade Concentration Indices in Exports and Imports, which are frequently used in foreign trade analyses, were used as the method of the study. The aim here is first to determine whether Turkey has commercial concentration with AFCFTA countries, and then to determine which products may have caused this concentration.

### **Findings**

It has been observed that in 2023, Türkiye exported approximately 19 billion dollars to AFCFTA countries and imported approximately 9 billion dollars. As of the same year, it was observed that approximately 8 percent of Türkiye's total exports and 2.8 percent of its imports were with AFCFTA countries. In 2023, there will be a direct investment flow of 69 million dollars from Türkiye to AFCFTA countries, and a direct investment flow of 4 million dollars from AFCFTA countries to Türkiye. According to the Bilateral Trade Concentration Index results, Türkiye does not have Bilateral Trade Concentration with 17 of 55 countries, while concentration has been detected with the remaining 38 countries. According to the results of the sectoral analysis, it has been seen that the products exported and imported in Türkiye-AFCFTA trade consist of similar product groups. From here it can be said that the trade between Africa and Türkiye shows a complementary feature. In addition, Türkiye imports raw material products mainly from Africa; In return, it was observed that these raw materials were processed and exported as final goods.

### **Research Limitations**

The most important limitation of the study is the problem in accessing data from African countries. Due to this problem, the use of more indices commonly used in foreign trade analysis has been prevented. In addition, product-based analysis should be carried out with a more detailed data set in future studies in order to better show the structure of trade between Türkiye and African countries.

### **Implications (Theoretical, Practical and Social)**

Although commercial relations between Türkiye and Africa date back to ancient times, the strengthening of relations only started with the Africa Action Plan prepared by Türkiye in 1998. Within the scope of the Africa Action Plan, the "Strategy for the Development of Economic Relations with African Countries" was prepared by the Undersecretariat of Foreign Trade in 2003 and 2005 was declared as the "Year of Africa" in Türkiye. In 2008, Türkiye was accepted as a strategic partner by the African Union. Türkiye implemented the Opening Policy to Africa until 2013, and the Partnership Policy with Africa has been implemented since 2013. Another element that increases the trade volume between Türkiye and African countries is Turkish Airlines' flights to Africa. Today, Turkish Airlines has flights from Türkiye to approximately 40 countries and 60 cities in Africa. Türkiye's goal of developing commercial relations with African countries is included in the "Medium Term

Program (2023-2025)" and "2023 Türkiye Export Strategy and Action Plan".As a result, it has been seen that African countries are important for Türkiye's country and product diversification in foreign trade. This free trade agreement, which emerged on the continent where Türkiye has extremely important trade partners, needs to be thoroughly examined and an action plan should be created on this issue.

**Originality:** AFCFTA is a free trade agreement that has the potential to impact both African countries and the global economy. For this reason, it has been seen that the literature mainly examines how the agreement may affect both African countries and the global economy. When looking at the Turkish literature on AFCFTA, no other study other than (Moussa, 2020) was found. Considering Turkey's progress towards African countries, especially in recent years, it seems that there is a gap in the Turkish literature on this subject. One of the aims of the study is to fill this gap in the Turkish literature.

**Araştırmacı Katkısı:** Erdem ATEŞ (%100).